

Anotace rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva

Rozsudek ze dne 6. února 2024 ve věci č. 56440/15 – *Snijders proti Nizozemsku*

Senát třetí sekce šesti hlasy proti jednomu dospěl k závěru, že přiznáním anonymity svědkovi X a využitím jeho usvědčující výpovědi proti stěžovateli odsouzenému následně za vraždu nedošlo k porušení práva stěžovatele na spravedlivý proces dle čl. 6 odst. 1 a 3 písm. d) Úmluvy, neboť výpověď nebyla jediným ani rozhodujícím důkazem pro jeho odsouzení, a anonymita poskytnutá X byla dostatečně kompenzována postupem vnitrostátních soudních orgánů.

I. Skutkové okolnosti

V říjnu 2002 objevila policie tělo muže Y, který byl krátce předtím zastřelen. Policejní forenzní tým ohledal místo činu a našel přibližně 50 metrů od těla nedopalek cigarety, který musel být vzhledem k jeho stavu a převládajícím povětrnostním podmínkám odhozen v průběhu 12 hodin před nalezením těla Y. Kriminalisté vraždu nevyřešili, a proto bylo vyšetřování v roce 2003 ukončeno. V roce 2005 vyšetřující soudce E. vyslechl pod přísahou svědka X, který uvedl, že stěžovatel mu řekl, že zavraždil Y. V roce 2008 bylo zjištěno, že stěžovatelův profil DNA – který byl téhož roku vložen do databáze DNA – se shoduje s profilem DNA nedopalku cigarety nalezeném v blízkosti těla Y. Policie následně vyslechla mimo jiné bývalou přítelkyni stěžovatele, která v roce 2009 uvedla, že jí stěžovatel řekl, že vraždu spáchal, a vysvětlil, jakým způsobem. V roce 2010 byl stěžovatel zatčen pro podezření z účasti na vraždě Y. V roce 2011 tříčlenný senát krajského soudu pro účely trestního řízení přiznal svědkovi X status anonymního svědka poté, co vyšetřující soudce A. dvakrát žádost státního zástupce o udělení anonymity zamítnul. V roce 2012 byl svědek X vyslechnut vyšetřujícím soudcem V., a to bez přítomnosti stěžovatele i státního zástupce, kterým bylo umožněno položit svědkovi dotazy písemně, což oba využili. Svědek potvrdil svou výpověď z roku 2005 a vyšetřující soudce V. konstatoval jeho důvěryhodnost. Krajský soud následně i na základě výpovědi svědka X odsoudil stěžovatele za vraždu Y k 18 letům odnětí svobody. Odvolací soud v roce 2014 rozsudek krajského soudu zrušil, stěžovatele nicméně rovněž uznal vinným z vraždy Y a odsoudil jej k 18 letům odnětí svobody. Rozsudek odvolacího soudu se opíral o 20 důkazů včetně výpovědi X, výpovědi stěžovatelovy bývalé přítelkyně a profilu DNA nedopalku cigarety.

II. Odůvodnění rozhodnutí Soudu

K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČL. 6 ODS. 1 A 3 ÚMLUVY

Stěžovatel namítal, že v důsledku postupu při výslechu anonymního svědka X, jehož usvědčující výpověď byla použita při jeho odsouzení za vraždu, mu nebyla poskytnuta možnost účinně zpochybnit důkazy proti němu, a došlo tím k porušení čl. 6 odst. 1 a 3 písm. d) Úmluvy.

a) Obecné zásady

Předmětem hlavního zájmu Soudu ve vztahu k čl. 6 odst. 1 Úmluvy je posoudit celkovou spravedlnost trestního řízení (*Taxquet proti Belgii*, č. 926/05, rozsudek velkého senátu ze dne 16. listopadu 2010, § 84). V rámci daného posouzení Soud zohledňuje minimální práva stanovená čl. 6 odst. 3 Úmluvy. Ve vztahu k uvedené věci relevantní čl. 6 odst. 3 písm. d) Úmluvy pak zakotvuje zásadu, že předtím, než může být obviněný odsouzen, musí být všechny důkazy proti němu zpravidla provedeny v jeho přítomnosti v rámci veřejného jednání za účelem naplnění kontradiktornosti řízení. Výjimky z této zásady jsou možné, nesmí však porušovat právo na obhajobu, které zpravidla vyžaduje, aby obviněný měl přiměřenou a řádnou možnost zpochybnit svědka vypovídajícího proti sobě a klást mu otázky, a to buď v okamžiku, kdy svědek vypovídá, nebo v pozdějším stadiu řízení.

1. Zásady pro připuštění neproověřených výpovědí svědků obžaloby nepřítomných u soudu

Ve věci *Al-Khawaja a Tahery proti Spojenému království* (č. 26766/05 a 22228/06, rozsudek velkého senátu ze dne 15. prosince 2011, § 119–147) velký senát Soudu shrnul a upřesnil zásady, které je třeba uplatňovat v případech, kdy se svědek obžaloby nezúčastnil soudního řízení a jeho dřívější výpovědi byly uznány jako důkaz. Slučitelnost takového postupu s čl. 6 odst. 1 a 3 písm. d) Úmluvy Soud zkoumá ve třech krocích: (i) zda existoval závažný důvod pro nepřítomnost svědka, a tedy i pro připuštění jeho výpovědi jako důkazu, (ii) zda byla výpověď nepřítomného svědka výlučným nebo rozhodujícím důkazem pro odsouzení obviněného; a (iii) zda existovaly dostatečné vyvažující faktory, včetně silných procesních záruk, které kompenzovaly obtíže způsobené obhajobě v důsledku přijetí takové výpovědi a zajistily, že řízení jako celek bylo spravedlivé.

Pokud je nepřítomnost svědka důsledkem strachu, lze rozlišovat mezi strachem, který je možné přičíst výhrůžkám nebo jiným jednáním obžalovaného či osob jednajících jeho jménem, a strachem, který lze přičíst obecnějšímu strachu z toho, co se stane, pokud svědek bude vypovídat u soudu. V prvním případě je vhodné umožnit, aby výpověď tohoto svědka byla u soudu předložena, i když je jediným nebo rozhodujícím důkazem proti obžalovanému, protože umožnit obžalovanému těžit ze strachu, který ve svědčích vyvolal, by bylo neslučitelné s právy obětí a svědků. V druhém případě se soud musí zabývat tím, zda existují objektivní důvody pro dané obavy a zda jsou podloženy důkazy (tamtéž, § 122–124).

Ve věci *Schatschaschwili proti Německu* (č. 9154/10, rozsudek velkého senátu ze dne 15. prosince 2015, § 111–131) Soud dále vysvětlil, že „závažný důvod pro nepřítomnost svědka“ musí existovat z pohledu soudu, tj. soud musí mít dobré skutkové nebo právní důvody k tomu, aby nezajistil účast svědka na soudním jednání. I když neexistence závažného důvodu pro neúčast svědka nevede sama o sobě k posouzení procesu jako nespravedlivého, jedná se dle Soudu o velmi důležitý faktor, který je třeba zvážit při posouzení celkové spravedlnosti procesu a který může vychýlit míru vah ve prospěch zjištění porušení čl. 6 odst. 1 a 3 Úmluvy. K otázce, zda byla výpověď nepřítomného svědka výlučným nebo rozhodujícím důkazem pro odsouzení obviněného, Soud uvedl, že za „výlučný“ důkaz se považuje důkaz jediný, a termín „rozhodující“ je třeba vykládat úzce, a to jako důkaz takového významu nebo důležitosti, který může být rozhodující pro výsledek případu. Pokud je neproověřená výpověď svědka podpořena jinými podpůrnými důkazy, bude posouzení, zda je rozhodující, záviset na síle podpůrných důkazů; čím silnější jsou podpůrné důkazy, tím méně pravděpodobné je, že výpověď nepřítomného svědka bude považována za rozhodující. Výchozím bodem pro posouzení Soudu, zda se odsouzení stěžovatele zakládá výhradně nebo v rozhodující míře na výpovědích nepřítomného svědka, jsou rozsudky vnitrostátních soudů. Soud musí přezkoumat hodnocení vnitrostátních soudů ve světle významu, který přisoudil pojmem „výlučný“ a „rozhodující“ důkaz, a sám ověřit, zda hodnocení důkazů vnitrostátními soudy bylo nepřijatelné nebo svévolné. Dále musí provést vlastní posouzení váhy důkazu poskytnutého nepřítomným svědkem, pokud vnitrostátní soudy neuvedly svůj postoj k této otázce nebo pokud jejich postoj není jasný. Pro posouzení dostatečnosti vyvažujících faktorů Soud shledal následující okolnosti za relevantní: přístup soudu prvního stupně k neproověřené svědecké výpovědi; dostupnost a sílu podpůrných důkazů podporujících neproověřenou svědeckou výpověď; a procesní opatření přijatá ke kompenzaci nedostatku možnosti přímého křížového výslechu svědka v soudním řízení. Pro posouzení spravedlnosti řízení jako celku Soud existenci dostatečnosti vyvažujících faktorů posoudí i v případech, kdy dospěje k závěru, že není jasné, zda dotyčný důkaz byl výlučným nebo rozhodujícím důkazem pro odsouzení stěžovatele, ale měl alespoň značnou váhu.

2. Podobnosti a rozdíly mezi anonymními a nepřítomnými svědky

Přestože Soud zaujímá podobný přístup k připuštění výpovědi nepřítomného a utajovaného svědka jako důkazu, uznal, že použití zcela anonymní svědecké výpovědi a nemožnost klást svědkovi otázky u soudu může prohloubit znevýhodnění, s nímž se obhajoba potýká, neboť v případě zcela anonymního svědka, kdy nejsou známy žádné podrobnosti o jeho totožnosti nebo minulosti, nemůže obhajoba předložit ani důvody, které by daný svědek mohl mít pro to, aby lhal (*Asani proti Severní Makedonii*, č. 27962/10, rozsudek ze dne 1. února 2018, § 36). Stejně jako v případech, kdy byla výpověď

nepřítomného svědka považována za výlučný nebo rozhodující důkaz nebo kdy měl takový důkaz značnou váhu, musí Soud podrobit řízení, v němž je jako důkaz použita výpověď anonymního svědka, co nejpečlivějšímu zkoumání. S ohledem na to se Soud musí přesvědčit, že existují dostatečné vyvažující faktory, včetně existence silných procesních záruk, které umožňují spravedlivé a řádné posouzení spolehlivosti tohoto důkazu (*Süleyman proti Turecku*, č. 59453/10, rozsudek ze dne 17. listopadu 2020, § 63–66).

b) Použití těchto zásad na projednávanou věc

1. Zda existovaly závažné důvody, které ospravedlňovaly ochranu totožnosti svědka

Soud měl za to, že v dané věci existovaly dobré důvody pro ochranu identity svědka X. Ačkoliv konkrétní příčiny obav svědka X nebyly nikdy sděleny obhajobě ani veřejnosti, senát krajského soudu rozhodující o udělení ochranného statusu svědkovi ve svém rozhodnutí jeho obavy podrobně zdůvodnil. Nevycházel přitom pouze z informací poskytnutých ze strany svědka X, ale také z objektivních skutečností. Stěžovatel byl konkrétně podezřelý, že zabil oběť Y na základě objednávky neznámé osoby, které oběť Y měla dlužit peníze související s obchodem s drogami. Svědek X zároveň věděl, že stěžovatel byl sám v minulosti několikrát nepodmíněně odsouzen k trestu odnětí svobody, a to za násilné trestné činy. Vyšetřující soudce A. v dané věci sice původně odmítl udělit X status anonymního svědka, neboť ten měl v roce 2005 krátce po zavraždění oběti Y u policie vypovídat pouze pod omezenou, a ne plnou anonymitou, senát krajského soudu jeho rozhodnutí nicméně přehodnotil. Poukázal přitom na skutečnost, že svědek X v té době nebyl právně zastoupen a nemusel rozumět rozdílu mezi těmito postaveními, přičemž z jeho výpovědi plyne, že chtěl zachovat svoji anonymitu. Stěžovatel byl zatčen a obviněn z vraždy Y až v roce 2010, kdy se seznámil s usvědčující svědeckou výpovědí X a kdy požádal o jeho výslech u soudu, což odůvodňovalo přiznat svědkovi X vyšší ochranný status. Rozhodnutí krajského soudu udělit svědkovi X status anonymního svědka Soud proto nepovažoval za nejasné nebo nedostatečně odůvodněné (srov. *Visser proti Nizozemsku*, č. 26668/95, rozsudek ze dne 14. února 2002, § 47–48); neshledal ani, že by uvedené důvody byly spekulativní (srov. *Bocos-Cuesta proti Nizozemsku*, č. 54789/00, rozsudek ze dne 10. listopadu 2005, § 72) nebo založené výhradně na závažnosti spáchaných trestných činů (*Van Mechelen a ostatní proti Nizozemsku*, č. 21363/93 a další, rozsudek ze dne 23. dubna 1997, § 62). Naopak uzavřel, že toto rozhodnutí spočívalo na objektivních důvodech, které byly podloženy důkazy, a nelze ho tak považovat za svévolné nebo zjevně nepřiměřené (*Doorson proti Nizozemsku*, č. 20524/92, rozsudek ze dne 26. března 1996, § 71).

2. Zda byla výpověď svědka X jediným nebo rozhodujícím důkazem pro odsouzení stěžovatele

Soud přijal závěry vnitrostátních soudů, které uvedly, že výpověď svědka X nebyla jediným ani rozhodujícím důkazem. Odvolací soud dále rozvedl, že jeho výpověď v mnohém koresponduje s výpovědí stěžovatelovy bývalé přítelkyně, která byla potvrzena výpověďmi i dalších svědků, jakož i s důkazem v podobě nedopalku cigarety s DNA stěžovatele nalezeného na místě vraždy. Nicméně vzhledem ke skutečnosti, že výpovědi X neměly nezanedbatelnou váhu, neboť byly použity k potvrzení výpovědi stěžovatelovy bývalé přítelkyně, a vzhledem k nutnosti posouzení spravedlnosti řízení jako celku, se Soud rozhodl vyjádřit k otázce, zda existovaly dostatečné faktory vyvažující případné nevýhody, se kterými se mohla potýkat obhajoba z důvodu anonymity svědka X.

3. Zda existovaly dostatečné vyvažující faktory

Ke vztahu váhy neproověřených důkazů a dalších podpůrných důkazů Soud uvedl, že čím důležitější jsou zbývající důkazy, tím menší váhu má výpověď utajeného svědka, a tím menší váhu musí mít vyvažující faktory, aby bylo řízení jako celek považováno za spravedlivé (*Al-Khawaja a Tahery proti Spojenému království*, cit. výše, § 131 a § 139). V dané věci přitom vnitrostátní soudy zkoumaly váhu, soudržnost a konzistenci výpovědi svědka X, porovnávaly je s dalšími dostupnými důkazy a pečlivě a s podrobným odůvodněním se přesvědčovaly, že jsou výpovědi X spolehlivé. Co se týče procesních opatření přijatých za účelem kompenzace nedostatku možnosti přímého křížového výslechu svědka při soudním jednání, Soud podotknul, že v projednávané věci byl ze strany vnitrostátních soudů následován postup určený právě k zajištění kompenzačních procesních záruk, kdy se soud, který chce použít výpověď utajovaného

svědka, musí zabývat jeho věrohodností. Svědek X byl z důvodu ochrany své bezpečnosti vyslechnut na utajeném místě. Na jednání nebyla přítomna nejen obhajoba, ale ani státní zástupce. Svědek před výslechem složil přísahu. Otázky, které mu byly kladeny, zahrnovaly velkou část těch, které předložila obhajoba písemně předem. Po obdržení odpovědi byla obhajobě navíc nabídnuta možnost položit X další doplňující otázky a zpochybnit věrohodnost jeho výpovědi (*Scholer proti Německu*, č. 14212/10, rozsudek ze dne 18. prosince 2014, § 21 a § 60).

Soud uznal, že povaha a rozsah otázek kladených anonymnímu svědkovi jsou z důvodu dané anonymity značně omezeny a nelze je považovat za náhradu základního práva vyslýchat svědky (*mutatis mutandis Süleyman proti Turecku*, cit. výše, § 95 a § 98). V projednávaném případě nicméně obhajoba nevyužila možnosti položit doplňující otázky. Lze se proto domnívat, že se tím vzdala práva zpochybnit věrohodnost dané výpovědi, přičemž si měla být vědoma, že takto získané svědectví může být použito jako důkaz v soudním řízení (*Sarkizov a ostatní proti Bulharsku*, č. 37981/06 a tři další, rozsudek ze dne 17. dubna 2012, § 57). Soud podotknul, že spolehlivost a důvěryhodnost X byla kladně posouzena jak vyšetřujícím soudcem E. v roce 2005, tak vyšetřujícím soudcem V. v roce 2012, kteří X vyslýkali a jejichž nezávislost a nestrannost představovaly důležitou procesní záruku spravedlivého řízení (*mutatis mutandis Van Wesenbeeck proti Belgii*, č. 67496/10 a 52936/12, rozsudek ze dne 23. května 2017, § 107). Stěžovatel navíc nevyužil možnosti tyto soudce v rámci hlavního líčení předvolat. V neposlední řadě sám odvolací soud se v projednávané věci zabýval otázkou, zda přiznáním anonymity svědkovi X a způsobem, jakým k němu senát krajského soudu dospěl, nedošlo k porušení práva stěžovatele na spravedlivý proces, přičemž dospěl k negativnímu závěru.

Soud proto uzavřel, že obtíže, se kterými se obhajoba potýkala kvůli anonymitě přiznané svědkovi X, byly dostatečně vyváženy postupem vnitrostátních soudních orgánů a řízení jako celek označil za spravedlivé. K porušení čl. 6 odst. 1 a 3 písm. d) Úmluvy tudíž nedošlo.

III. Oddělené stanovisko

Soudci Pavli a Zünd ve svém souhlasném stanovisku upozornili na problematické aspekty vnitrostátního řízení jako je vysoká míra anonymity svědka, o jehož historii nedostala obhajoba jakékoliv informace; jakož i skutečnost, že svědek X nebyl vyslechnut přímo trestním soudem, který navíc od vyšetřujících soudců, kteří svědka vyslýkali, neobdržel ani úplné přepisy jeho výpovědi. Tyto aspekty však dle jejich názoru nestačily ke shledání porušení namítaných ustanovení Úmluvy.

Soudce Serghides ve svém nesouhlasném stanovisku zpochybnil závěr Soudu o neporušení čl. 6 odst. 1 a 3 písm. d) s odkazem na porušení zásady rovnosti zbraní, kontradiktornosti a bezprostřednosti vzhledem ke způsobu výslechu svědka X. Za jeden ze zásadních problémů označil nemožnost výslechu svědka samotným trestním soudem.